

Khôi phục ngành du lịch Việt Nam sau đại dịch Covid-19

Lê Văn Tuyên^(*)

Tóm tắt: Du lịch là ngành kinh tế có nhiều tiềm năng phát triển và đóng góp lớn vào sự tăng trưởng kinh tế Việt Nam trong những năm vừa qua. Tuy nhiên, đại dịch Covid-19 bùng phát từ đầu năm 2020 đã khiến ngành du lịch bị ảnh hưởng nặng nề. Cho đến hiện tại, đại dịch Covid-19 đã được khống chế, ngành du lịch bắt đầu có những dấu hiệu phục hồi. Bài viết khái quát tình hình ngành du lịch Việt Nam dưới tác động của đại dịch Covid-19 thời gian qua và những dấu hiệu phục hồi gần đây, trên cơ sở đó đề xuất một số kiến nghị nhằm phục hồi ngành du lịch trong thời gian tới gồm: đưa hoạt động kinh doanh du lịch vào lĩnh vực được hưởng chính sách ưu đãi thuế; khuyến khích phát triển những xu hướng du lịch mới mẻ; xây dựng kế hoạch phục hồi ngành du lịch trong ngắn hạn và dài hạn; tăng cường chuyển đổi số.

Từ khóa: Du lịch, Đại dịch Covid-19, Khôi phục, Kinh tế du lịch, Việt Nam

Abstract: Tourism has great potential for economic development and has contributed greatly to Vietnam's economic growth in recent years. However, the tourism industry which was heavily affected by the outbreak of the Covid-19 pandemic from the beginning of 2020 until now has begun to show strong signs of recovery after the pandemic has been controlled and Vietnam reopened the country. The article analyzes the situation of Vietnam's tourism industry under the impact of the pandemic in the past time and recent signs of recovery. It thereby proposes some recommendations for a strong revival shortly including the implementation of tax incentives, the development of new tourism trends, a plan to recover the tourism sector in the short and long term, and enhancing digital transformation in the tourism sector.

Keywords: Tourism, Covid-19 Pandemic, Impacts, Tourism Industry, Vietnam

1. Đặt vấn đề

Việt Nam là một trong những quốc gia ở khu vực Đông Nam Á có tiềm năng rất lớn để phát triển ngành du lịch. Hiện nay, Việt Nam có hơn 40.000 di tích và thắng cảnh, trong đó hơn 3.000 di tích được

xếp hạng cấp quốc gia, 5.000 di tích được xếp hạng cấp tỉnh. Đồng bằng sông Hồng là khu vực có mật độ và số lượng di tích chiếm nhiều nhất, lên đến 70%. Ngoài ra, Việt Nam còn có 117 bảo tàng - nơi lưu giữ quá trình lịch sử hào hùng và truyền thống văn hóa của dân tộc. Việt Nam là một trong số ít quốc gia trên thế giới có nhiều di sản được UNESCO công nhận. Tính đến nay,

^(*) TS., Học viện Kỹ thuật quân sự;
Email: minh TUYENmta@gmail.com

Việt Nam đã có 8 di sản được UNESCO công nhận là di sản văn hóa thế giới, di sản thiên nhiên thế giới; 8 khu dự trữ sinh quyển thế giới (Thảo Thảo, 2019). Không chỉ lớn mạnh về tiềm năng phát triển du lịch biển, vùng đồng bằng, miền núi và trung du của Việt Nam cũng sở hữu vô vàn các thắng cảnh hấp dẫn du khách.

Dù chịu ảnh hưởng nặng nề bởi tác động của đại dịch Covid-19, nhưng từ khi dịch bệnh được kiểm soát đến nay ngành du lịch Việt Nam đã có những dấu hiệu phục hồi mạnh mẽ.

2. Những tác động của đại dịch Covid-19 đến ngành du lịch Việt Nam

- Tác động đến quy mô tăng trưởng ngành du lịch

Tháng 01/2020, Việt Nam đón một lượng lớn khách du lịch quốc tế với mức kỷ lục là 2 triệu lượt người. Tuy nhiên đến cuối tháng 2/2020, dịch Covid-19 bùng phát đã ngay lập tức ảnh hưởng tiêu cực đến hoạt động du lịch của nhiều quốc gia trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Từ tháng 3 đến hết năm 2020, Việt Nam không mở cửa đón du khách quốc tế, ngành du lịch đối mặt với những khó khăn chưa từng xảy ra trước đó, quy mô khách quốc tế đến Việt Nam đạt thấp nhất trong giai đoạn 2016-2020. Số lượng khách quốc tế đến Việt Nam cả năm 2020 chỉ đạt 3,8 triệu lượt người, giảm 78,7% so với năm 2019, trong đó hơn 96% là khách đến trong quý I; từ quý II đến quý IV/2020 chủ yếu là các chuyên gia, lao động kỹ thuật nước ngoài làm việc tại các dự án ở Việt Nam. Ở trong nước, nhiều địa phương có doanh thu du lịch lữ hành năm 2020 giảm mạnh như: Khánh Hòa giảm 85,1%; Quảng Nam giảm 78,7%; thành phố Hồ Chí Minh giảm 76,7%; Đà Nẵng giảm 73,3%; Bà Rịa - Vũng Tàu giảm 64,3%; Bình Dương giảm 60,1%; Quảng Bình giảm 58,2%; Cần Thơ

giảm 55,3%; Hà Nội giảm 48,4%; Bình Định giảm 40,1%. Doanh thu dịch vụ lưu trú, ăn uống cũng chỉ đạt 510,4 nghìn tỷ đồng, giảm 13% so với năm 2019 (Tổng cục Thống kê, 2021).

Sang năm 2021, lượng khách du lịch trong nước và quốc tế tiếp tục sụt giảm nghiêm trọng so với trước khi dịch bệnh xuất hiện. Theo báo cáo của Tổng cục Thống kê, khách quốc tế đến Việt Nam trong quý III/2021 đạt 26,3 nghìn lượt người, giảm 40,3% so với cùng kỳ năm 2020. Do Việt Nam tiếp tục thực hiện các biện pháp phòng, chống dịch Covid-19, chưa mở cửa du lịch quốc tế nên lượng khách đến chủ yếu là chuyên gia, lao động kỹ thuật nước ngoài làm việc tại các dự án ở Việt Nam. Tính chung 9 tháng đầu năm 2021, khách quốc tế đến Việt Nam ước tính đạt 114,5 nghìn lượt người, giảm 97% so với cùng kỳ năm 2020. Trong đó khách đến bằng đường hàng không đạt 75,6 nghìn lượt người, chiếm 66% lượng khách quốc tế đến Việt Nam, giảm 97,5%; bằng đường bộ đạt 38,5 nghìn lượt người, chiếm 33,6% và giảm 93,4%; bằng đường biển đạt 398 lượt người, chiếm 0,4% và giảm 99,7%. Một số địa phương có doanh thu du lịch lữ hành 9 tháng đầu năm 2021 giảm mạnh so với cùng kỳ năm 2020: Quảng Ninh giảm 31,5%; Đà Nẵng giảm 42%; Cần Thơ giảm 45,3%; Hà Nội giảm 55,4%; Hải Phòng giảm 55,7%; Thành phố Hồ Chí Minh giảm 56,2%; Thừa Thiên Huế giảm 63,1%; Bình Dương giảm 67,8%; Quảng Nam giảm 82,4%; Khánh Hòa giảm 89,5%. Cũng theo Tổng cục Thống kê, tổng thu từ du lịch 8 tháng đầu năm 2021 chỉ đạt 136.520 tỷ đồng, giảm 26,5% so với cùng kỳ năm 2020 (Dẫn theo: TT, 2021).

Tháng 11/2021, cả nước không có khách quốc tế đến. Ước tính thiệt hại du

lich năm 2021 tại tỉnh Quảng Nam hơn 15.000 tỷ đồng; Đà Nẵng khoảng 27.300 tỷ đồng, Thừa Thiên Huế hơn 8.000 tỷ đồng, Quảng Ninh hơn 2.000 tỷ đồng... (Hoàng Trinh, 2021).

- Tác động đến doanh nghiệp và nhân lực ngành du lịch

Năm 2020, có 338/2.519 doanh nghiệp lữ hành quốc tế xin thu hồi giấy phép kinh doanh, 90% doanh nghiệp du lịch đóng cửa. Riêng tại thành phố Đà Nẵng, theo thống kê của Quỹ Xúc tiến Phát triển Du lịch thành phố Đà Nẵng, số lao động du lịch ngừng việc, nghỉ việc khoảng 31.874 người, chiếm 62,5% tổng số lao động du lịch. Các doanh nghiệp đã thực hiện cắt giảm nhân sự (90%), giảm quy mô hoạt động (61,6%) (Công Tâm, 2021). Tại tỉnh Khánh Hòa, báo cáo của Sở Du lịch tỉnh Khánh Hòa cũng cho thấy, mảng lưu trú cắt giảm 30% nhân viên, giảm 15.000/52.500 người; mảng dịch vụ lữ hành giảm hơn 60% nhân viên, giảm khoảng 2.100/3.510 người (Dẫn theo: Hà Nhân, 2020).

Năm 2021, dịch Covid-19 đã khiến trên 95% doanh nghiệp du lịch phải đóng cửa, tạm dừng hoạt động, khoảng 20-30% doanh nghiệp du lịch có nguy cơ phá sản. Tại Hà Nội, nửa đầu năm 2021 có khoảng 12.600 lao động tại các cơ sở lưu trú du lịch không có việc làm; ở mảng lữ hành, số lao động nghỉ việc, chấm dứt hợp đồng lao động chiếm khoảng 90% tổng số lao động doanh nghiệp lữ hành, tương đương trên 12.100 người. Tại Đà Nẵng, trong số hơn 5.000 doanh nghiệp hoạt động ở lĩnh vực du lịch, có hơn 90% doanh nghiệp đóng cửa do ảnh hưởng của dịch Covid-19; có đến 1.000 doanh nghiệp giải thể, số còn lại tiếp tục đóng cửa vì dịch bệnh (H. Thanh, 2021).

- Tác động đến các cơ sở lưu trú

Là loại hình kinh doanh gắn liền với du lịch nên khi du lịch suy yếu, khách sạn chính là những nạn nhân trực diện của dịch Covid-19. Tại tỉnh Khánh Hòa, toàn tỉnh có 1.113 cơ sở lưu trú du lịch với gần 50.000 phòng nhưng do lượng khách giảm sâu nên công suất phòng trong quý I/2021 trên địa bàn tỉnh rất thấp, chỉ đạt 8,6% (Dẫn theo: Thảo Nguyên, 2021). Tại Hà Nội, số cơ sở lưu trú trên địa bàn tạm dừng hoạt động và chuyển đổi ngành nghề lên tới khoảng 1.550 cơ sở. Tình trạng này kéo theo số lao động tạm thời không có việc làm khoảng 21.500 người, chiếm 34% tổng số lao động phục vụ trong khối cơ sở lưu trú; Số lao động làm việc cầm chừng, bán thời gian khoảng 13.400 lao động, chiếm 21,2% (TTXVN, 2021).

3. Thực trạng khôi phục ngành du lịch Việt Nam sau đại dịch Covid-19

Sau hai năm gần như đóng băng hoàn toàn do ảnh hưởng của đại dịch Covid-19, ngành du lịch đã có những dấu hiệu khởi sắc từ giữa năm 2022. Theo Tổng cục Thống kê, khách quốc tế đến Việt Nam tháng 12/2022 đạt 707,1 nghìn lượt người, tăng 18,5% so với tháng 11/2022 và gấp 41,2 lần so với năm 2021. Tính chung năm 2022, khách quốc tế đến Việt Nam đạt 3.661,2 nghìn lượt người, gấp 23,3 lần so với năm 2021, nhưng vẫn giảm 79,7% so với năm 2019 (khi chưa xảy ra dịch Covid-19). Trong tổng số gần 3.661,2 nghìn lượt khách quốc tế đến Việt Nam năm 2022, khách đến bằng đường hàng không đạt 3.277,2 nghìn lượt người, chiếm 89,5% lượng khách quốc tế đến Việt Nam và gấp 29,5 lần so với năm 2021; bằng đường bộ đạt 380,9 nghìn lượt người, chiếm 10,4% và gấp 8,4 lần so với năm 2021; bằng đường biển đạt 3,1 nghìn

lượt người, chiếm 0,1% và gấp 5,1 lần so với năm 2021 (Trang Linh, 2022).

Khảo sát các doanh nghiệp trong ngành du lịch Việt Nam do Vietnam Report thực hiện vào tháng 10-11/2022 cho thấy, có đến 32,6% số doanh nghiệp nhận định doanh thu đã tăng lên trong 9 tháng đầu năm 2022 so với cùng kỳ năm 2021. Chỉ có 14% số doanh nghiệp cho biết doanh thu giảm. Có đến 60% số doanh nghiệp ghi nhận số lượt hành khách phục vụ đang ở dưới mức trước đại dịch Covid-19, 44,4% trong số đó kỳ vọng sẽ đạt và vượt mức trước đại dịch vào quý II/2023. Với những điều kiện thuận lợi cho khách du lịch về tiếp cận điểm đến, thủ tục xuất nhập cảnh được đơn giản hóa, kéo dài thời gian thị thực, ngành du lịch được kỳ vọng sẽ sớm hồi phục trở lại như thời gian trước đại dịch (Vietnam Report, 2022).

Kết quả khảo sát của Vietnam Report về sức chống chịu và khả năng phục hồi của cộng đồng doanh nghiệp du lịch - vận tải hành khách Việt Nam thực hiện trong tháng 10-11/2022 cũng chỉ ra: 100% số doanh nghiệp trong ngành cho rằng có thể học được nhiều điều từ việc ứng phó với dịch Covid-19; 69,2% số doanh nghiệp đã chuẩn bị để ứng phó với các tác động của đại dịch và 76,9% số doanh nghiệp đã quản lý hiệu quả các tác động đó (Vietnam Report, 2022).

Theo số liệu của Tổng cục Thống kê (2023), 3 tháng đầu năm 2023, khách quốc tế đến Việt Nam ước đạt hơn 2.699,5 nghìn lượt; gấp 29,7 lần cùng kỳ năm 2022. Riêng trong tháng 3/2023, lượng du khách quốc tế đến Việt Nam ước đạt 895,4 nghìn lượt người, giảm 4% so với tháng trước đó và gấp 21,5 lần cùng kỳ năm 2022. Tính chung quý I/2023, khách quốc tế đến Việt Nam ước đạt hơn 2.699,5

nghìn lượt người, gấp 29,7 lần cùng kỳ năm 2022, nhưng vẫn chỉ bằng 60% so với cùng kỳ năm 2019, thời điểm chưa xảy ra dịch Covid-19. Trong tổng số hơn 2.699,5 nghìn lượt khách quốc tế đến Việt Nam quý I/2023, khách đến bằng đường hàng không đạt 2.423,9 nghìn lượt người, chiếm 89,8% lượng khách quốc tế đến Việt Nam và gấp 29,4 lần cùng kỳ năm 2022; bằng đường bộ đạt 241,9 nghìn lượt người, chiếm 9% và gấp 28 lần; bằng đường biển đạt 33,7 nghìn lượt người, chiếm 1,2% và gấp 936,3 lần. Khách đến từ châu Á vẫn dẫn đầu trong các châu lục.

Doanh thu dịch vụ lưu trú, ăn uống quý I/2023 ước đạt 161.000 tỷ đồng. Trong đó doanh thu của một số địa phương tăng so với cùng kỳ năm 2022 như: Đà Nẵng tăng 73,5%; Quảng Ninh tăng 43,1%; Cần Thơ tăng 42,4%; thành phố Hồ Chí Minh tăng 37,2%; Hà Nội tăng 12,5%... Doanh thu du lịch lữ hành quý I/2023 ước đạt 6,8 nghìn tỷ đồng, gấp 2,2 lần cùng kỳ năm 2022 do các hoạt động văn hóa, du lịch những tháng đầu năm diễn ra sôi nổi tại nhiều địa phương (Huy Lê, 2023).

4. Một số thách thức đặt ra đối với ngành du lịch Việt Nam sau đại dịch Covid-19

Mặc dù đã có dấu hiệu phục hồi mạnh mẽ kể từ khi đại dịch Covid-19 được kiểm soát, tuy nhiên ngành du lịch Việt Nam vẫn đối diện với nhiều thách thức lớn. Ba thách thức chính của ngành du lịch - vận tải hành khách hiện nay được chỉ ra là: Chất lượng nhân sự trong ngành yếu (36,7%); nguồn cung lao động thiếu (29,1%); và thiếu sản phẩm du lịch (25,3%) (Hiếu Phương, 2023).

Với tình trạng dịch chuyển lao động ra ngoài ngành du lịch như hiện nay, sau khi không chế được dịch bệnh, ngành du lịch rơi vào tình trạng khủng hoảng nguồn nhân

lực. Nguồn nhân lực du lịch vốn đã thiếu và yếu, nay bị tác động bởi “bão Covid” thì ngoài sự sụt giảm mạnh về số lượng còn có sự hao mòn lớn về chất lượng kỹ năng nghề nghiệp, tác phong phục vụ không có điều kiện được mài giũa thường xuyên. Cùng với đó, việc sinh viên du lịch ra trường trong hai năm đại dịch Covid-19 bùng phát không tìm được việc làm cũng khiến công tác tuyển sinh của các cơ sở đào tạo gặp nhiều khó khăn. Điều đó đã tạo ra khoảng trống khó lấp về đội ngũ nhân lực du lịch, đặt các doanh nghiệp vào thế khó trong việc tìm kiếm nguồn nhân lực.

Ở Việt Nam, các doanh nghiệp lữ hành đa phần là doanh nghiệp nhỏ, nguồn tài chính có hạn. Dịch Covid-19 đã khiến các doanh nghiệp lữ hành gần như kiệt quệ. Bên cạnh đó, đối với kinh doanh khách sạn, nhà hàng, vận chuyển, các doanh nghiệp đang quản lý hệ thống cơ sở vật chất khá lớn nhưng sau hai năm ngừng hoạt động, chi phí bảo dưỡng, duy tu cũng rất tốn kém. Do đó, nếu Nhà nước không có những chính sách giúp họ tháo gỡ khó khăn thì sẽ khó vực dậy được năng lực hoạt động của doanh nghiệp du lịch, các cơ sở lưu trú sau đại dịch Covid-19.

Việc thiếu sản phẩm du lịch đa dạng và các điểm đến du lịch mới đang gây ra áp lực đáng kể cho những điểm đến vốn đã phổ biến, làm tăng rủi ro quá tải. Thực tế cho thấy, lượng du khách quốc tế và nội địa tăng nhanh trong thời gian qua sau khi dỡ bỏ các rào cản đi lại và nối lại các đường bay quốc tế, các điểm đến trong nước đang phải đối mặt với tình trạng quá tải du lịch ngày càng tăng. Những cải thiện về năng lực cung cấp dịch vụ và hạ tầng thiết yếu khác để hỗ trợ số lượt khách tăng nhanh lại chưa bắt kịp. Thách thức này cùng với công tác quản lý

còn hạn chế đã trở thành nguyên nhân chính khiến khách hàng không hài lòng với địa điểm du lịch.

5. Kết luận và khuyến nghị

Để hoạt động du lịch được phục hồi hiệu quả sau đại dịch Covid-19, ngành du lịch Việt Nam cần xây dựng một mô hình phát triển bền vững hơn, linh hoạt hơn, đặc biệt là các doanh nghiệp. Doanh nghiệp du lịch cần chủ động sẵn sàng phục hồi, có cơ chế chuyển đổi linh hoạt, hiệu quả giữa các hoạt động du lịch nội địa và quốc tế.

Trước những thách thức trên, để khôi phục sự tăng trưởng của ngành du lịch Việt Nam trong thời gian tới, có thể thực hiện theo một số khuyến nghị sau:

Một là trước mắt cần đưa hoạt động kinh doanh du lịch vào lĩnh vực được hưởng chính sách ưu đãi thuế, như: giảm chi phí môi trường cho các doanh nghiệp du lịch, giảm thuế đối với các hộ kinh doanh du lịch cá thể, áp dụng mức giá điện theo đơn giá điện sản xuất cho các cơ sở kinh doanh nhà hàng, dịch vụ lưu trú du lịch thay vì áp dụng mức giá dịch vụ. Bên cạnh đó, cần phát triển hạ tầng du lịch, tạo điều kiện thuận lợi cho du khách quốc tế đến Việt Nam (visa, xét duyệt nhân sự nhập cảnh tại chỗ, tăng thời gian miễn thị thực...), thành lập văn phòng đại diện du lịch ở nước ngoài; đẩy mạnh thu hút đầu tư vào phát triển các sản phẩm du lịch ban đêm, du lịch sinh thái, du lịch nghỉ dưỡng chăm sóc sức khỏe, du lịch theo hướng tăng trưởng xanh, du lịch trải nghiệm cộng đồng hướng tới phát triển bền vững...

Hai là khuyến khích phát triển những xu hướng du lịch mới mẻ sau đại dịch Covid-19 như: (i) *Du lịch chăm sóc sức khỏe*: là dịch vụ du lịch thiên về nghỉ dưỡng, thư giãn, làm đẹp và chăm sóc sức khỏe. Khi đi du lịch, du khách có thể tham

gia các khóa thiền, tập yoga, dưỡng sinh, tắm khoáng nóng... để phục hồi thể chất và tái tạo tinh thần. Du khách ưa thích hình thức du lịch này cũng sẽ có xu hướng tìm đến những vùng đất hoang sơ; những nơi có tính chất biệt lập, như vùng nông thôn yên tĩnh, vùng núi cao, những hòn đảo hay bãi biển chưa được khai thác du lịch. (ii) *Làm việc kết hợp nghỉ dưỡng*: là loại hình được nhiều người lựa chọn trong bối cảnh xu hướng làm việc từ xa trở nên phổ biến. (iii) *Du lịch nội địa và gần nhà*: Sau đại dịch Covid-19, người dân có xu hướng đi du lịch gần địa điểm cư trú. Sự lên ngôi của du lịch nội địa sẽ thúc đẩy nhu cầu về các hoạt động ngoài trời, gần gũi với thiên nhiên và du lịch nông thôn. (iv) *Du lịch một mình*: Nếu như trước đây người ta thường có xu hướng đi du lịch theo đoàn, theo nhóm để cùng nhau trải nghiệm thì sau đại dịch Covid-19 không ít người đã lựa chọn các chuyến đi một mình.

Ba là xây dựng kế hoạch phục hồi ngành du lịch trong ngắn hạn và dài hạn. Trong ngắn hạn cần khuyến khích phát triển du lịch nội địa để phục hồi ngành du lịch trong nước. Bên cạnh đó, Chính phủ cần nghiên cứu áp dụng chính sách an sinh xã hội theo hướng hỗ trợ tiền thuê mặt bằng, đào tạo kỹ năng cho nhân viên ngành du lịch. Doanh nghiệp cần xây dựng và công bố các kế hoạch dự phòng, các cam kết, chính sách hỗ trợ, sử dụng lao động, chính sách, điều kiện làm việc an toàn, bảo đảm sức khỏe cho người lao động. Trong dài hạn, Chính phủ cần nhanh chóng cập nhật, ban hành chiến lược phát triển ngành du lịch theo từng giai đoạn, trong đó có các cấu phần về phát triển sản phẩm du lịch, thương hiệu du lịch, nhân lực, chuyên đổi số, đẩy nhanh tiến độ xây dựng và ban hành quy hoạch ngành du lịch.

Bốn là tăng cường chuyên đổi số trong ngành du lịch. Các doanh nghiệp cần chủ động điều chỉnh sản phẩm, xây dựng sản phẩm mới và làm mới các sản phẩm cũ để đáp ứng các nhu cầu thay đổi của du khách sau đại dịch Covid-19.

Năm là các địa phương, doanh nghiệp lữ hành, du lịch, khách sạn, các hãng hàng không cần liên kết để kích cầu du lịch. Các doanh nghiệp cần điều chỉnh lại cách hoạt động, nghiên cứu nhu cầu thị trường để có những sản phẩm du lịch phù hợp có chất lượng; tăng cường sự liên kết để tăng sức đề kháng và phát triển mạnh mẽ; liên kết với hàng không, vận tải, khách sạn, nhà hàng... để xây dựng những gói kích cầu du lịch, đưa du lịch hồi phục nhanh sau giai đoạn khủng hoảng □

Tài liệu tham khảo

1. Huy Lê (2023), “Khách quốc tế đến Việt Nam 3 tháng đạt gần 2,7 triệu lượt”, *Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam* ngày 29/3/2023, <https://dangcongsan.vn/kinh-te/khach-quoc-te-den-viet-nam-3-thang-dat-gan-2-7-trieu-luot-634483.html>
2. Trang Linh (2022), “Năm 2022, Việt Nam đón hơn 3,66 triệu lượt khách quốc tế”, *Báo Nhân dân* ngày 29/12/2022, <https://nhandan.vn/nam-2022-viet-nam-don-hon-366-trieu-luot-khach-quoc-te-post732300.html>
3. Thảo Nguyên (2021), *Khánh Hòa ước đón hơn 210.000 lượt khách lưu trú trong quý 1/2021*, <https://infonet.vietnamnet.vn/khanh-hoa-uoc-don-hon-210-000-luot-khach-luu-tru-trong-quy-12021-281335.html>
4. Hà Nhân (2020), “Kịch bản nào “cấp cứu” ngành du lịch đang lao đao vì đại dịch Covid-19?”, *Tạp chí Người đưa tin*, <https://www.nguoiduatin.vn/kich>

- ban-nao-cap-cuu-nganh-du-lich-dang-lao-dao-vi-dai-dich-covid-19-a472422.html
5. Hiếu Phương (2023), “Thách thức và thời cơ của ngành du lịch hậu Covid-19”, *Tạp chí Kinh tế và Dự báo* ngày 04/01/2023, <https://kinhtevadubao.vn/thach-thuc-va-thoi-co-cua-nganh-du-lich-hau-covid-19-24990.html>
 6. Công Tâm (2021), “Hỗ trợ và đồng hành cùng doanh nghiệp du lịch vượt khó”, Cổng thông tin điện tử Thành phố Đà Nẵng ngày 01/4/2021, https://danang.gov.vn/chi-tiet?id=43121&_c=3
 7. H. Thanh (2021), “Phục hồi nguồn nhân lực du lịch sau đại dịch Covid-19”, *Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam* ngày 27/8/2021, <https://dangcongsan.vn/kinh-te/phuc-hoi-nguon-nhan-luc-du-lich-sau-dai-dich-covid-19-589297.html>
 8. Thảo Thảo (2019), “Phát triển du lịch bền vững: Rừng vàng, biển bạc cũng bởi tay người”, *Báo Lao động* ngày 28/11/2019, <https://laodong.vn/kinh-te/phat-trien-du-lich-ben-vung-rung-vang-bien-bac-cung-boi-tay-nguoi-768878.ldo>
 9. Tổng cục Thống kê (2021), *Du lịch năm 2020 lao đao vì Covid-19*, <https://www.gso.gov.vn/du-lieu-va-so-lieu-thong-ke/2021/01/du-lich-nam-2020-lao-dao-vi-covid-19/>
 10. Tổng cục Thống kê (2023), *Báo cáo tình hình kinh tế - xã hội quý I năm 2023*, Hà Nội.
 11. TT (2021), “Lượng khách và doanh thu từ du lịch giảm mạnh”, *Báo điện tử Đảng Cộng sản Việt Nam* ngày 30/9/2021, <https://dangcongsan.vn/tu-tuong-van-hoa/luong-khach-va-doanh-thu-tu-du-lich-giam-manh-592476.html>
 12. TTXVN (2021), “Hơn 41% cơ sở lưu trú của Hà Nội dừng hoạt động hoặc chuyển đổi ngành nghề”, *Báo Tin tức* ngày 02/11/2021, <https://baotintuc.vn/xa-hoi/hon-41-co-so-luu-tru-cua-ha-noi-dung-hoat-dong-hoac-chuyen-doi-nganh-nghe-20211101162045248.html>
 13. Hoàng Trinh (2021), “Lồng ghép và đồng bộ chính sách để hỗ trợ du lịch Việt Nam phục hồi”, *Báo Công thương* ngày 25/12/2021, <https://congthuong.vn/long-ghep-va-dong-bo-chinh-sach-de-ho-tro-du-lich-viet-nam-phuc-hoi-169824.html>
 14. Vietnam report (2022), *Top 10 Công ty Du lịch & Top 5 Công ty Vận tải hành khách uy tín năm 2022*, <https://vietnamreport.net.vn/Top-10-Cong-ty-Du-lich--Top-5-Cong-ty-Van-tai-hanh-khach-uy-tin-nam-2022-10469-1007.html>